

Original Research

Studying the Lived Experience of Girls in the Field of Adapting to the Death of their Mother During Adolescence

Asieh Shariatmadar¹
Noosheen Taghdisi²
Kiomars Farahbakhsh³

Abstract

The loss of a mother during adolescence has a profound impact on the adolescent. Recognizing the significance of this subject, the present study aimed to explore the lived experiences of young girls in the realm of adaptation after the death of their mothers during adolescence.

Methodology: This research employed a qualitative approach and a phenomenological method. The research population comprised teenage girls and young women aged 20 to 30 who had lost their mothers during their teenage years. Participants were selected through virtual platforms, and data collection was carried out via semi-structured interviews.

Findings: After analyzing the data, 22 subthemes were identified and categorized into 6 main components. The results indicated that shifts in attitudes, acceptance of alternative support systems, purposeful efforts, and the cultivation of intimate relationships post-

1 . Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, University of Allameh Tabatabaee, Tehran, Iran. s_shariatmadar@yahoo.com

2 . Master of Consoultng, Department of Counseling, Faculty of Education and Psychology, University of Allameh Tabatabaee, Tehran, Iran. N.taghdc@yahoo
(Corresponding Author)

3. Associate Professor, Department of Counseling, Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allameh Tabatabai University, Tehran, Iran. Farahbakhsh@atu.ac.ir

Submit Date: 2022/15/10

Accept Date: 2023/27/01

loss contribute to adaptation to life after such a significant loss. Ineffective coping methods encompass a spectrum ranging from diverting attention to avoiding the responsibilities of life. The latter state may lead to the suppression of perceived psychological pressure and the potential continuation of its effects.

Keywords

Grief, Adolescent, Mother, Adaptability, Girls

Introduction

Adolescence is one of the most active and challenging stages in a family's life, especially for girls, given the unique emotional, physical, and cultural conditions, and the pivotal role of the mother as the closest emotional figure to her daughter. Engaging in open conversations with a teenage daughter about the physical and mental changes, problems, and challenges of this period can help her navigate this phase with minimal anxiety. Recognizing the importance of the mother's presence during this time, one of the most significant shocks that may occur is the loss of a mother, which can have far-reaching effects on a teenage girl. If the teenager receives support during this crisis and can adapt to the loss of her mother, her growth and development will be enhanced.

Methodology

The present study employed the phenomenological method to investigate the lived experiences of young girls in adapting to the death of their mothers. The research targeted teenage girls and young women aged 20 to 30 who lost their mothers during adolescence. Sample members were selected as available through virtual platforms, and semi-structured interviews were conducted. The participants were asked questions about their adaptation after the death of their mothers, such as recounting memories and describing how they coped with the loss.

The interviews continued until data saturation, with a total of 12 participants included in the sample. Following the interviews, the participants' statements were coded and analyzed. The analysis of the research question resulted in 22 sub-codes and 6 main codes. The 7-step Claysey method was utilized for data analysis.

Findings

After a thorough examination and coding of the interviews, 22 sub-themes were identified within the framework of "investigating the lived experiences of girls

in the field of adaptation after the death of their mother," which were categorized into 6 main components. A shift in attitude, acceptance of alternative support systems, purposeful effort, and the cultivation of intimate relationships after experiencing loss contribute to adaptation to life after the loss.

Ineffective adaptation methods encompass a spectrum, ranging from diverting attention to avoiding the responsibilities of life. The latter state may lead to the suppression of perceived psychological stress and the potential continuation of its effects.

Result

The present research utilized the phenomenological method to explore the lived experiences of young girls in adapting to the death of their mothers during adolescence. In the realm of mourning and its consequences, numerous studies have been conducted. The findings of this study align with those of Hogan and Schmidt (2002), Vanderhaven (2002), Sadeghinia (2015), Seward (1997), Lotfi (2016), Mota (2021), Pederson (2019), Samoel (2018), and Abramz (2019).

One of the strategies aiding young girls in adapting after the death of their mothers involves the individual's perspective and approach to understanding the loss and accepting their new role. A significant part of people's adaptation to bereavement stems from accepting emotional support from relatives without perceiving it as pity. Additionally, active participation in events with the deceased mother's friends and discussing the mother's bereavement with family members have significantly contributed to adapting to the loss.

Adolescent girls who establish sincere and emotional connections with friends, parents, and close relatives and accept their spiritual, social, and emotional support tend to adapt to new conditions to a great extent. Another factor influencing girls' adaptation is prayer and talking to God, which has provided peace for some participants. Some participants have employed passive strategies for adapting to new conditions, such as relying on others to alleviate loneliness, distancing themselves emotionally to foster growth and strength, dreaming about personal strength, and utilizing tranquilizers and engaging with the opposite sex.

References

- Abrams, R. (2013). *When parents die: Learning to live with the loss of a parent*. Routledge.
- Ataran, N. & Mohammadi, N. (2018). The mediating role of self-esteem in the relationship between attachment orientations and psychological adjustment.

- Journal of Transformational Psychology: Iranian Psychologists*, 15(85), 139-151. (In Persian)
- Birtchnell, J. (1993). Does recollection of exposure to poor maternal care in childhood affect later ability to relate?. *Psychiatry*, 162(3), 335-344.
- Castelnovo, A., Cavallotti, S., Gambini, O. & D'Agostino, A. (2015). Post-bereavement hallucinatory experiences: A critical overview of population and clinical studies. *Journal of Affective Disorders*, 186, 266-274.
- Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Staron, V. R. (2006). A pilot study of modified cognitive-behavioral therapy for childhood traumatic grief (CBT-CTG). *The American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(12), 1465-1473.
- DeLeire, T. & Kalil, A. (2002). Good things come in threes: Single-parent multigenerational family structure and adolescent adjustment. *Journal of Demography*, 39(2), 393-413
- Faramarzi, S., Asgari, K. & Taghavi, F. (2013). The effect of cognitive-behavioral therapy on the adjustment rate of high school students with abnormal grief. *Behavioral Science Research*, 10(5), 373-382. (In Persian)
- Glading, S. (1988). *Family Therapy, History of Theory and Application*. Translated by Farshad Bahari, Tehran: Tazkie. (In Persian)
- Ghamari, M. (2009). Family and its impact on adolescence. *Behavioral Sciences*, 1(2), 133-141. (In Persian)
- Golkari, T., Kalantari, M. & Abedi, A. (2015). The effect of behavioral psychological interventions on emotional and behavioral problems of adolescent girls deprived of a father. *Knowledge and Research in Applied Psychology*, 15(57), 16-24. (In Persian)
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2020). *Family Therapy*. Translated by Hosein Shahi Brati & Siamak Naghshbandi. Tehran: Ravan. (In Persian)
- Goodstein, L. D. & Lanyon, R. I. (1975). *Adjustment, Behavior, and Personality*. Addison-Wesley Publishing Company.
- Greene, M. E. & Patton, G. (2020). Adolescence and gender equality in health. *Journal of Adolescent Health*, 66(1), S1- S2.
- Hogan, N. S. & Schmidt, L. A. (2002). Testing the grief to personal growth model using structural equation modeling. *Death Studies*, 26(8), 615-634.
- Hogan, N. S., Worden, J. W. & Schmidt, L. A. (2004). An empirical study of the proposed complicated grief disorder criteria. *Death and Dying*, 48(3), 263-277.
- Javid Kheiri, S. (2016). The effect of mindfulness-based cognitive therapy group training on adjustment and anger control skills in adolescent girls in dormitory comple. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaea Univrsity. (In Persian)
- Krasikian, A. (2016). Psychological tests; Family relations index. *School of Educational Development*, 4, 44-52.

- Lansford, J. E., Rothenberg, W. A. & Bornstein, M. H. (2021). Parenting across Cultures from Childhood to Adolescence: Development in Nine Countries. Routledge.
- Lotfi, R. (2017). Investigating the psychological pressure and how the children of control and non-control children adapt to the absence of the father. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaia University. (In Persian)
- Malkinson R. (2001). Cognitive-behavioral therapy of grief: A review and application. *Research on Social Work Practice*, 11(6), 671-698.
- Mohamadifar, M., Kazemifar, S. & Zarei Mate Klayeh, E. (2015). The role of family functioning and self-efficacy in students' social adjustment. *School Psychology*, 5(4), 117-131. (In Persian)
- Molaea, A. (2009).). The effect of group film therapy on reducing the severity of grief experience of bereaved adolescents aged 19-19 in Tehran. . Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, allame tabatabaia university. (In Persian)
- Motta, E. (2021). The dying home: “Bad Deaths” and spatial inscriptions of mourning in a favela. *Cultural Anthropology*, 36(4), 556-562.
- Mousavi Monfared, F. & Sohrabi Zadeh, L. (2015). Family and adolescent identity crisis. The first session of the International Conference on Psychology and Culture of Life. Istanbul: September 5.
- Naef, R., Ward, R., Mahrer-Imhof, R. & Grande, G. (2013). Characteristics of the bereavement experience of older persons after spousal loss: An integrative review. *International Journal of Nursing Studies*, 50(8), 1108-1121.
- Pedersen, A. B. (2019). Mourning my mother: An exploration of the complex emotions elicited by the terminal illness of an estranged parent. *Kvinder, Køn & Forskning*, 3(4), 107-119.
- Pershy, M. (2012). Grief in Teens: Helping Teens Adjust to Grief. Translated by Javad Mahmoudi Gharaea. Alireza Azizi & Azadeh Mirzaea. Tehran: Gahtreh Publishers. (In Persian)
- Robenzadeh, S. & Abedin, A. (2015). Providing a protocol based on short-term psychological sand tray group therapy for traumatized adolescents. *Clinical Psychology Studies*, 187-202. (In Persian)
- Sadouk, B. & Sadouk, V. (2007). Psychiatric Summary. Translated by Farzin Rezaea. Tehran: Arjmand Publishers. (In Persian)
- Samuel, J. (2018). Grief works: Stories of life, death, and surviving. Simon and Schuster.
- Seaward, B. L. (2017). Managing Stress. Jones & Bartlett Learning.
- Talukdar, M. K. (2020). Adjustment problems and juvenile delinquency during adolescence. *Natural Remedies*, 21(6), 56-59.

Tamadoni, M. (1995). Comparison of academic achievement and school adjustment of control and father students of the third year of secondary education in control and non-control schools in Tehran. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaea University. (In Persian)

مقاله پژوهشی

مطالعه تجربه زیسته دختران در زمینه سازگاری با فوت مادر در دوران نوجوانی

آسیه شریعتمدار^۱

نوشین تقدیسی^۲

کیومرث فرحبخش^۳

چکیده

سوگ مادر در در دوران نوجوانی، اثرات گسترده‌ای بر نوجوان می‌گذارد. با توجه به اهمیت موضوع؛ پژوهش حاضر با هدف مطالعه تجربیات زیسته دختران جوان در زمینه سازگاری بعد از فوت مادر در دوران نوجوانی انجام شده است. این پژوهش با رویکرد کیفی و به روش پدیدارشناسی انجام شده است. جامعه مورد پژوهش دختران نوجوان و جوان سن ۲۰ تا ۳۰ سال هستند که مادر خود را در دوران نوجوانی از دست داده‌اند. مشارکت‌کنندگان به‌صورت در دسترس از طریق فضای مجازی انتخاب شدند. روش گردآوری اطلاعات مصاحبه نیمه‌ساختار یافته بود.

از کدگذاری اطلاعات به‌دست آمده بعد از تحلیل داده‌ها ۲۲ مضمون فرعی استخراج شد که در ۶ مؤلفه اصلی قرار گرفتند. یافته‌ها نشان داد تغییر نگرش، پذیرش حمایت‌های جایگزین، تلاش هدفمند و پرورش روابط صمیمانه بعد از تجربه فقدان به سازگاری با زندگی پس از فقدان می‌انجامد. شیوه‌های سازگاری غیرمؤثر شامل طیفی از توجه برگردانی تا عدم مواجهه با مسئولیت زندگی می‌شود که حالت اخیر، به سرکوبی فشار روانی ادراک شده و احتمال تداوم اثرات آن می‌انجامد.

^۱. استادیار، گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
s_shariatmadar@yahoo.com

^۲. کارشناسی ارشد مشاوره، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول)
n.taghdc@yahoo.com

^۳. دانشیار گروه مشاوره، دانشکده علوم تربیتی و روان‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، تهران، ایران.
Farahbakhsh@atu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۷

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۷/۲۳

واژگان کلیدی

سوگ مادر، دختران نوجوان، سازگاری

مقدمه و بیان مسئله

خانواده اصلی‌ترین نهاد جامعه و مهم‌ترین الگوی رفتار اجتماعی است. بی‌تردید چگونگی روابط میان اعضای آن، به‌ویژه کیفیت روابط والدین با فرزندان در شکل‌گیری شخصیت و رشد اجتماعی، عاطفی و عقلانی فرزندان نقش و اهمیت فراوانی دارد (کراسیکیان^۱، ۲۰۱۶). ویژگی زندگی خانوادگی تداوم و تغییر در طول زمان است (گلدنبرگ و گلدنبرگ^۲، ۲۰۲۰). در طول حیات خانواده، مرحله نوجوانی فرزندان از جمله فعال‌ترین، هیجان‌آورترین و چالش‌انگیزترین مراحل است (گلادینگ^۳، ۱۹۸۸). هنگامی که نوجوانان نمی‌توانند به‌طور موفقیت‌آمیز بر چالش‌های تحولی غلبه کنند و با شرایط جدید سازگار شوند؛ پریشانی روان‌شناختی را تجربه خواهند کرد و اختلال قابل ملاحظه‌ای در جریان بهنجار زندگی روزمره پیش می‌آید که به دنبال آن شخصیت دچار اغتشاش می‌شود. در نتیجه افزایش سازگاری و تحمل ناکامی نوجوانان، از اهمیت بالایی برخوردار است. این مشکلات زمانی که با عوامل آسیب‌زای دیگری مثل جدایی والدین، ازدواج مجدد والدین، خانواده آشفته و فوت والدین همراه می‌شود؛ سازگاری نوجوانان را به مخاطره می‌اندازد و فرآیند طبیعی گذر از این دوره را با چالش‌های جدی روبه‌رو می‌کند (گرین و پاتون^۴، ۲۰۲۰).

در این بین، مرگ یکی از عواملی است که می‌تواند سازگاری فرد را به چالش بکشد و سوگ؛ از جمله واکنش‌های انسانی در پاسخ به مرگ یک عزیز است که در همه فرهنگ‌ها و گروه‌های سنی اتفاق می‌افتد (مالکینسون^۵، ۲۰۰۱). اصطلاح سوگواری عموماً به حالت محرومیت از چیزی اطلاق می‌شود، اما معمولاً برای توصیف دوره سوگواری مربوط به از دست دادن یکی از اقوام

۱. Krasikian

۲. Goldenberg & Goldenberg

۳. Gladding

۴. Greene & Patton

۵. Malkinson

نزدیک یا دوستان استفاده می‌شود (نایف و همکاران^۱، ۲۰۱۳). کوهن و همکاران^۲ (۲۰۰۶) معتقدند پدیده سوگ از این نظر حائز اهمیت است که واکنش‌های روانی پیچیده‌ای را پس از تجربه مرگ عزیزان ایجاد می‌کند. این واکنش‌ها حتی می‌تواند شامل تجربیات توهم پس از سوگ^۳ شود که تجربیات حسی غیرطبیعی است که اغلب توسط افراد سوگووار و بدون سابقه اختلال روانی گزارش می‌شود (کاستلنوو و همکاران^۴، ۲۰۱۵). روند سازگاری با فقدان می‌تواند زندگی آینده فرد را تحت تأثیر قرار دهد. به‌طور کلی، آشفتگی نسبی در عملکرد افراد داغ‌دیده، بیشتر در سال‌های نخست پس از فقدان آشکار می‌شود. نوجوانانی که والدین خود را از دست داده‌اند، در مقایسه با نوجوانان دیگر، نیاز اشباع‌ناپذیری به محبت دارند و بیش از حد تلاش می‌کنند که توجه جنس مخالف را به خود جلب کنند و بدین وسیله محرومیت عاطفی خود را جبران نمایند (لطفی، ۱۳۹۶). در مورد فقدان پدر در ایران تحقیقاتی انجام شده است. به‌عنوان مثال؛ تمدنی (۱۳۷۴) به این نتیجه دست یافت که سطح سازگاری دانش‌آموزان فاقد پدر نسبت به دانش‌آموزان واجد پدر، پایین‌تر است و پسران در قبال غیاب پدر، رفتار مردانه حاکی از فعالیت جبرانی از خود نشان می‌دهند و سازگاری اندکی با همسالان خود دارند. رابطه آنها با خواهران و برادران خصوصاً آمیز می‌شود و احساس حقارت و اندوه می‌کنند. یافته‌های پژوهش لطفی (۱۳۹۶) نیز نشان داده است که دخترانی که پدر خود را از دست می‌دهند در طول زندگی خود احساس غم شدید، فقدان راهنما، گمشدگی، فقدان حامی و احساس متفاوت بودن می‌کنند. این در حالی است که پیامد سوگ مادر در دختران بسیار پیچیده‌تر می‌شود. دختر، مادر را الگویی برای دستیابی به هویت فردی، فرهنگی و خانوادگی قرار می‌دهد و مادر با برقراری رابطه عاطفی عمیق با دخترش، او را در شناخت بهتر خود و نیز دست‌یابی به یک هویت سالم یاری می‌رساند. نقش مادر به دلیل نزدیکی عاطفی که با دخترش دارد، از اهمیت بسیاری برخوردار است. او با دختر نوجوانش در مورد تغییرات جسمی و روحی، مشکلات و مسایل این دوران و دوستی‌ها صحبت می‌کند تا نوجوان دختر بتواند این مسیر را با کم‌ترین اضطراب بگذراند (متحدین، ۱۳۹۳). دختر نوجوانی

^۱. Naef et al

^۲. Cohen et al

^۳. PBHE

^۴. Castelnovo et al

که رابطه عاطفی عمیقی با مادر خود داشته و اکنون او را از دست داده است، به مثابه سقوط در گودالی بی انتها، احساس ناخوشایندی دارد که باعث سوگ در او می شود و اثر ماندگاری بر او می گذارد (روبن زاده و عابدین، ۱۳۹۴). با توجه به نظر پرشای^۱ (۲۰۱۲) که معتقد است اگر نوجوان در این بحران مورد حمایت قرار گیرد و بتواند با فقدان مادر سازگار شود، رشد و تکامل بهتری خواهد داشت و مانع از ایجاد آسیب های روانی، اختلالات شخصیتی و رفتارهای ناسازگارانه در وی خواهد شد. از سویی، جستجوی نگارندگان مقاله حاضر نشان داد انجام پژوهش کیفی در زمینه سازگاری دختران نوجوان با فوت مادر در داخل کشور سابقه ندارد، این پژوهش با هدف اکتشاف این فرایند، به روش کیفی برای بررسی نحوه سازگاری دختران جوان با فوت مادر در دوران نوجوانی صورت گرفته است.

پیشینه تجربی

عطاران و محمدی (۱۳۹۷) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که دل بستگی به مادر و همسالان به طور مستقیم توانایی پیش بینی حرمت خود و دل بستگی به مادر به طور مستقیم توانایی پیش بینی ابعاد سازگاری در خانه و سازگاری اجتماعی را دارد.

جاویدخیری (۱۳۹۵) دریافت که دوران نوجوانی که برای نوجوان با شرایط جدید و غلبه بر چالش ها و نیز سازگاری با بحران ها روبه روست، هنگام سوگ مادر بسیار پیچیده تر می شود.

موسوی منفرد و سهرابی زاده (۱۳۹۴) دریافتند که یکی از مهم ترین رویدادها در دوره نوجوانی پدیده بحران هویت است و هرگونه اختلال در این بین باعث تشدید بحران هویت در نوجوانان می شود. از میان عوامل تأثیرگذار بر هویت، خانواده بیشترین نقش را دارا است که با حمایت های عاطفی و روانی و سبک های تربیتی خود می تواند منجر به کاهش و یا تشدید بحران هویت نوجوانان شود.

فرامرزی و همکاران (۱۳۹۱) در پژوهش خود تحت عنوان «تأثیر درمان شناختی-رفتاری بر میزان سازگاری دانش آموزان دبیرستانی مبتلا به سوگ نابهنجار» دریافتند که بین عملکرد گروه شاهد و آزمایش بعد از مداخله در سازگاری کل، تفاوت معناداری وجود دارد و همچنین بین

^۱. Perschy

عملکرد گروه شاهد و آزمایش در خرده مقیاس سازگاری فردی، تفاوت معناداری وجود دارد. ولی در خرده مقیاس سازگاری اجتماعی تفاوت معناداری دیده نشد.

قمری (۱۳۸۸) نیز در پژوهش خود دریافت که یکی از عناصر اساسی مؤثر برای گذر از دوران نوجوانی و کسب ویژگی‌های مطلوب حاصل از این تحولات، خانواده است. درک و شناخت خانواده از این تحولات، مبنای سازگاری نوجوان و شکل‌گیری هویت پخته در نوجوان است.

مولایی (۱۳۸۸) در پژوهش خود نتیجه گرفت که نوجوان در دوران نوجوانی دچار نوعی افکار جادویی می‌شود. او ممکن است رخدادهای را ماحصل آرزوی اجابت‌شده خود بداند و احساس گناه کند؛ بنابراین هر نوع تجربه فقدان در این دوره‌ای انتقالی تأثیر مضاعفی دارد.

صادقی‌نیا (۱۳۸۵) در پژوهش خود دریافت که برخی افراد از پذیرش واقعیت مرگ اجتناب می‌کنند و در مرحله شوک و ناباوری باقی می‌مانند و غالباً احساس سردرگمی و فقدان می‌کنند و به موازات افزایش آگاهی از مرگ، حالت بهت‌زدگی جای خود را به احساس غمگینی می‌دهد.

مولتا^۱ (۲۰۲۱) به این نتیجه دست یافت که تصمیم پدر به ازدواج مجدد یکی از عواملی است که می‌تواند سوگ مادر را برای دختران پیچیده کند. البته، فاصله این تصمیم با مرگ مادر در پیچیدگی سوگ تأثیر دارد. به‌نحوی که در گزارش، ارتباط زود هنگام پدر با زنی دیگر به عنوان یک رسوایی توصیف شده است. دختران در چنین شرایطی احساس می‌کنند فرد جدید، وسایل و خانه مادرشان را اشغال کرده است.

همچنین عامل دیگری که در ادبیات پژوهشی ویژگی‌های سوگ دختران را تحت تأثیر قرار می‌دهد، نوع ارتباط مادر با دختر در زمان حیات او است. به‌نحوی که پدerson^۲ (۲۰۱۹) در پژوهش خود پدیدارنگارانه‌اش دریافت گسلس عاطفی با مادر در زمان حیات در تعامل با انتظارات اجتماعی از وظیفه‌شناسی دختران و ابراز محبت بی‌قید و شرط نسبت به مادر موجب پیچیدگی سوگ و تفاوت آن با سوگ بهنجار می‌شود؛ چنین سوگی با باز شدن آلام قبلی موجب مضاعف شدن فشار روانی و دشواری سازگاری می‌شود.

^۱. Motta

^۲. Pederson

ساموئل^۱ (۲۰۱۸) در پژوهش خود دریافت اگر رابطه والد با فرزند، رابطه‌ای مضر و ناامید کننده باشد، با اتمام رابطه والد-فرزندی با مرگ والدین ممکن است فرزند احساس تسکین و آرامش داشته باشد و نیز ممکن است احساسات پیچیده‌ای مثل عشق و نفرت یا گناه و تسکین را همراه هم به صورت دوسوگرایانه تجربه کند.

آبرامز^۲ (۲۰۱۳) در پژوهش خود اظهار کرد که اگر فرزندان قبل از این که پدر خود را به دلیل مرگ از دست دهند و سوگوار شوند؛ در زمان حیات او به دلیل اعتیاد و طلاق؛ فقدان پدر را تجربه کرده باشند؛ دچار سردرگمی در سوگواری خواهند شد و نمی‌دانند که باید سوگوار پدری که در زمان حیات به دلیل اعتیاد و طلاق از دست داده‌اند باشند یا سوگوار پدری که به دلیل مرگ از دست داده‌اند. بنابراین از این که سوگواری در چه زمانی اتفاق افتاده آگاه نیستند و این باعث سوگ پیچیده می‌شود.

هوگان و اشمیت^۳ (۲۰۰۲) در پژوهش خود دریافتند که سوگ می‌تواند باعث رشد شخصی گردد و این رشد شخصی شامل شاخص‌هایی مانند شفقت و مهربانی دیگران، افزایش قدرت تحمل، ارج نهادن بیشتر به زندگی، افزایش معنویت و روابط بین‌فردی صمیمانه‌تر است.

دلیر و کلایل^۴ (۲۰۰۱) نشان دادند که نوجوانان خانواده‌های تک‌والد در مقابل نوجوانان خانواده‌های دو‌والدی، سازگاری کمتری دارند و احتمالاً تحصیلات خود را رها کنند، سیگاری شوند یا فعالیت‌های جنسی زودرس داشته باشند.

برچنل^۵ (۱۹۹۳) در پژوهش خود دریافت که افرادی که مادر همیشه در کنارشان نبوده در مقایسه با افرادی که مادرشان در دسترس آن‌ها بوده کمتر اجتماعی هستند.

با بررسی پژوهش‌های داخلی و خارجی صورت گرفته در زمینه نحوه سازگاری دختران نوجوان بعد از فوت مادر، در می‌یابیم طی چند دهه اخیر، پژوهش‌های اندکی در زمینه سازگاری

۱. Samuel

۲. Abrams

۳. Hogan & Schmidt

۴. Deleir & Kalil

۵. Birtchnell

نوجوان بعد از فوت پدر انجام گرفته است و در زمینه نحوه سازگاری دختران نوجوان بعد از فوت مادر پژوهشی صورت نگرفته است.

چارچوب نظری

سازگاری از مسائل مهمی است که با وجود سابقه اندک مطالعه علمی آن، از ابتدای خلقت بشر مورد توجه بوده است. اما شروع کار علمی در مورد سازگاری به سال ۱۹۸۴ برمی‌گردد. سازگاری، فرآیندی پیوسته است که از طریق کسب تجارب یادگیری اجتماعی شخص و نیز توانایی و مهارت‌ها به ارضای نیازهای روانی فرد می‌پردازد. از نظر گودستاین و لاین^۱ (۱۹۹۵) از عوامل مؤثر بر سازگاری اجتماعی عوامل فردی، شرایط خانوادگی (رفتار و کیفیت روابط والدین با فرزندان) و گروه همسالان هستند. سیوارد^۲ (۲۰۱۷) معتقد است عوامل فردی سازگاری شامل بلوغ و تحولات شناختی، فیزیکی و جنسی ناشی از آن، هوش، مهارت‌های ارتباطی، احساس امنیت و اعتماد به نفس می‌شود. لذا تقویت مهارت‌ها و توانمندی‌هایی نوجوانان که منجر به افزایش توان سازگاری و مهارت‌های مقابله‌ای مؤثر و سازنده گردد، همواره مورد توجه پژوهشگران در حیطه بهداشت و سلامت روان بوده است، اما واکنش‌های ناسازگارانه در دوران نوجوانی در مقابل با این عوامل، منشأ بروز اختلالات جسمانی و روانی در افراد و در نتیجه اتلاف منابع انسانی می‌گردد.

نوجوانی به عنوان یک گروه اجتماعی یا در قالب تعاریف استاندارد (افراد در محدوده سنی ۱۵ تا ۲۵ سال) تعریف می‌شود. فروید؛ مرحله نوجوانی یا مرحله جنسی را دوره‌ای معرفی می‌کند که در آن رشد سریع جسمانی و آشکار شدن تمایلات جنسی رخ می‌دهد. در این دوره بین «نهاد» و «خود» سازشی وجود ندارد و اگر تمایلات نهاد ارضا شود؛ پرخاشگری و رفتار خصمانه، آشکار می‌شود. همچنین نوجوانی را دوره طوفان و استرس نامیده‌اند و تعارض با والدین بر سر مسائل کوچک و معمولی از جمله نظم، بهداشت شخصی، بگومگو با خواهر برادرها و عدم اطاعت از والدین جزئی تردیدناپذیر در این دوره تلقی می‌شد (تالکدر^۳، ۲۰۲۰). اگرچه، امروزه ثابت شده

^۱. Goodstein & Lanyon

^۲. Seaward

^۳. Talukdar et al

است این طوفان و فشار روانی گریزناپذیر نیست و کیفیت رابطه با والدین در فرهنگ‌های مختلف اثری محافظت‌کننده دارد که از بروز نشانگان برون‌ریزی و درون‌ریزی در دوره نوجوانی ممانعت می‌کند (لنسفورد و همکاران^۱، ۲۰۲۱).

از دست دادن یکی از والدین از بزرگ‌ترین ضربه‌هایی است که به نوجوانان وارد می‌شود، زیرا فقدان واقعی والد به تغییرات بسیاری منجر می‌شود که ابعاد زندگی آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد (گلکاری و همکاران، ۱۳۹۳). سوگ، یکی از واکنش‌های انسانی در پاسخ به مرگ یک عزیز است که در همه فرهنگ‌ها و گروه‌های سنی اتفاق می‌افتد. مردم سوگ خود را به طرق مختلف و متعددی تجربه می‌کنند (مالکینسون^۲، ۲۰۰۱). کوهن و همکاران^۳ (۲۰۰۶) بیان می‌کنند پدیده سوگ از این نظر حائز اهمیت است که واکنش‌های روانی پیچیده‌ای را پس از تجربه مرگ عزیزان ایجاد می‌کند. روند سازگاری با فقدان می‌تواند زندگی آینده فرد را تحت تأثیر قرار دهد. به‌طوری کلی، آشفتگی نسبی در عملکرد افراد داغ‌دیده بیشتر در سال‌های نخست پس از فقدان آشکار می‌شود. طبق چهارمین ویراست تجدیدنظر شده راهنمای تشخیصی و آماری بیماری‌های روانی زمانی از سوگ به‌عنوان اختلال روانی یاد می‌شود که عوارضی مانند افسردگی شدید، بی‌خوابی، کاهش وزن، بی‌اشتهایی و نظایر آن ایجاد کند. سادوک و سادوک^۴ (۲۰۰۷) بر این باور است که واکنش به داغ‌دیدگی شامل سه مرحله است که مجزا یا با هم همپوشانی دارند: ۱) شوک، ناباوری و انکار اولیه؛ ۲) دوره میانی ناراحتی حاد و کناره‌گیری اجتماعی و ۳) دوره نهایی بازگشت و سازماندهی مجدد.

برخی از پژوهشگران از جمله هوگان و همکاران^۵ (۲۰۰۴) بر تأثیر راهبردهای خانواده‌های سوگوار بر فرآیند زندگی بازماندگان تأکید دارند و معتقدند در خانواده‌های افراد متوفی که راهبردهای مقابله‌ای منطقی و واقع‌بینانه ندارند و درکشان از فرآیند سوگ نامناسب است تأثیرات تخریبی بسیار زیاد است. فرآیند زندگی بازماندگان و فرآیند رشد شخصی به‌طور کامل مختل

^۱. Lansford et al

^۲. Malkinson

^۳. Cohe et al

^۴. Sadouk & Sadouk

^۵. Hogan et al

می‌شود و به اختلالات و نشانه‌های نابهنجاری نظیر ناامیدی و پوچ تلقی کردن فرآیند زندگی، وحشت‌زدگی کارکردی، سرزنش خویشتن، خشم و پرخاشگری افراطی، آشفتگی ذهنی و درهم ریختگی، انزوا و گوشه‌گیری و کناره‌گیری از فعالیت‌های اجتماعی دچار می‌گردند.

روش‌شناسی پژوهش

مطالعه حاضر با روش پدیدارشناسی انجام شده است. روش پدیدارشناسی، کشف پدیده مورد نظر پژوهشگر را از طریق مطالعه تجارب زیسته افراد محقق می‌سازد. این پژوهش به منظور بررسی تجارب زیسته دختران جوان در زمینه نحوه سازگاری با فوت مادر انجام شده است. جامعه مورد پژوهش دختران نوجوان و جوان سن ۲۰ تا ۳۰ سال هستند که مادران خود را در دوران نوجوانی از دست داده‌اند. مشارکت‌کنندگان به صورت در دسترس از طریق فضای مجازی با اطلاع‌رسانی محققان و پس از اعلام داوطلب شدن، انتخاب شدند. مشارکت‌کنندگان به دلیل شرایط قرنطینه در فضای مجازی مورد مصاحبه نیمه‌ساختاری قرار گرفتند. مدت مصاحبه به طور متوسط برای هر فرد در حدود ۱ ساعت بوده است. مصاحبه ابتدا با بیان هدف تحقیق و نیز بیان اصول اخلاقی انجام شد. سپس در مورد نحوه سازگاری با فوت مادر از مشارکت‌کنندگان پرسش به عمل آمد. پرسش‌هایی نظیر چطور با از دست دادن مامان کنار اومدی؟ چه کارهایی کردی تا بتونی زندگی رو به روال معمول برگردونی؟ چه چیزی به شما کمک کرد بر فشارهای ناشی از فوت مادرت غلبه کنی؟ مصاحبه تا اشباع داده‌ها ادامه یافت و پس از آن برای اطمینان تا ۳ مصاحبه ادامه پیدا کرد. تعداد مشارکت‌کنندگان ۱۲ نفر بود. پس از مصاحبه، گفته‌های مشارکت‌کنندگان کدگذاری و تحلیل شدند. از تحلیل مصاحبه‌ها پژوهش ۹۰ مفهوم، ۲۲ مضمون فرعی و ۶ مضمون اصلی به دست آمد. برای تحلیل اطلاعات از روش ۷ مرحله‌ای کلایزی استفاده شده است. در مرحله اول، مصاحبه‌ها ثبت شد. در مرحله دوم، جملات و عبارات مرتبط با پدیده مورد نظر تعیین شد. در طی مرحله سوم، مفاهیم مربوط به سازگاری با سوگ مادر استخراج گردید. در مرحله چهارم، بر اساس تشابه موضوعی، دسته‌بندی مفاهیم مستخرج از مصاحبه‌ها صورت پذیرفت. در مرحله پنجم، دسته‌بندی‌های انجام شده طبقات کلی‌تری را به وجود آوردند. در ششمین مرحله، توصیف جامعی از طبقات به صورت یک بیان واضح ارائه شد. در نهایت فرایند اعتبار بخشی یافته‌ها با

مراجعه به نمونه مورد پژوهش و پس از تأیید یا اصلاح یافته‌ها بر اساس نظرات جدید آنان انجام شد.

یافته‌های پژوهش

همان‌گونه که در جدول زیر مشاهده می‌شود، متوسط سن مشارکت‌کنندگان در زمان فوت مادر، حدوداً ۱۶ سال و متوسط سن فعلی فرد، ۲۵/۵ سال و متوسط سن فعلی پدر ۵۰ سال و متوسط سن مادر در زمان فوت ۴۴/۵ سال و متوسط تعداد خواهر و برادران ۳ نفر است.

جدول ۱. مشخصات مشارکت‌کنندگان

شماره مشارکت‌کننده	سن زمان فوت مادر	سن فعلی فرد	سن فعلی پدر	سن مادر زمان فوت	تعداد خواهران و برادران	وضعیت تأهل	میزان تحصیلات	شغل
۱	۱۸	۲۶	۷۱	۵۳	۴	مجرد	ارشد	مشاور
۲	۱۴	۳۰	—	۳۹	۸	مجرد	ارشد	—
۳	۱۴	۲۹	۶۸	۳۸	۵	متاهل	کارشناسی	خانه‌دار
۴	۲۱	۳۰	۶۳	۵۰	۲	متاهل	کارشناسی	خانه‌دار
۵	۱۶	۳۰	—	۴۰	۶	متاهل	کاردانی	خانه‌دار
۶	۲۱	۲۷	۶۴	۵۱	۱	متاهل	کاردانی	خانه‌دار
۷	۱۷	۲۴	۷۱	۵۸	۵	مجرد	کارشناسی	—
۸	۱۸	۲۴	۵۰	۴۰	—	متاهل	کارشناسی	دانشجو
۹	۱۳	۲۲	۶۵	۵۲	۱	مجرد	کارشناسی	دانشجو
۱۰	۱۷	۲۰	۵۱	۴۷	—	مجرد	کارشناسی	دانشجو
۱۱	۱۵	۱۸	۴۴	۴۰	۲	مجرد	دیپلم	—
۱۲	۱۱	۲۶	۵۳	۲۹	۱	مجرد	کارشناسی	—
میانگین	۱۶/۲	۲۵/۵	۵۰	۴۴/۶	۲/۹	—	—	—

منبع: یافته‌های پژوهش

از تحلیل داده‌ها ۹۰ مفهوم، ۲۲ مضمون فرعی به دست آمده که در ۶ مضمون اصلی طبقه‌بندی شد. مضامین مستخرج از مصاحبه‌ها در جداول زیر گزارش شده است:

جدول ۲. مضامین سازگاری با فقدان

مضامین اصلی	مضامین فرعی	مفاهیم
تغییر نگرش	پرورش اعتماد به نفس و نگرش امیدوارانه	رشد شناختی فراتر از سن / تغییر نقش در خانه / افزایش تجربه / رشد شناختی بیشتر از دوستان / یادگیری مهارت‌هایی برای زندگی شخصی / سپری کردن مشکلات / امیدوار بودن به آینده / پرورش مقاومت در برابر مشکلات / ناامید نشدن در برابر مشکلات / رشد کردن در مواجهه با مشکلات / امید به ازدواج خوب / امید به تحصیلات موفق
	تفکر منطقی و پذیرش شرایط	سازگار شدن سریع‌تر با شرایط پس از فوت مادر / تصمیم‌گیری مستقلانه برای زندگی شخصی / تصمیم منطقی در زمینه ازدواج
	مقایسه خود با افراد دارای شرایط سخت‌تر	مقایسه خود یا افرادی که پدر یا مادر ندارند / یادآوری بچه‌های بی‌سرپرست و مقایسه خود با آنها
پذیرش حمایت‌های جایگزین	پذیرش حمایت خویشاوندان	ارتباط داشتن با اقوام / پذیرش همراهی و حمایت اقوام / جایگزینی خاله در نقش مادر / صمیمیت با زن دایی / جبران کمبود محبت مادر توسط خاله / حضور پدر به عنوان تکیه‌گاه / حضور خواهران به عنوان تسکین‌دهنده
	پذیرش همراهی زن پدر	پذیرش زن پدر در نقش مربی / پذیرش زن پدر از فرزندان در مقام میانجیگری / پذیرش زن پدر در مقام تدبیر مادرانه / پذیرش احترام و محبت زن پدر به فرزندان / پذیرش زن پدر در مقام حامی
	پذیرش حمایت دوستان	ارتباط با دوستان بذله‌گو / ادامه ارتباط با دوستان مادر / پذیرش حمایت‌های مادرانه دوستان مادر / شرکت در مهمانی‌های دوستان مادر
	پذیرش حمایت همسر	جایگزینی حمایت همسر / صحبت با همسر در زمان ناراحتی / مجال همراهی دلسوزانه به همسر / بولد کردن عشق همسر / توجه به ابراز محبت همسر
پرورش روابط صمیمانه با خواهر	پرورش صمیمیت با خواهر	درد دل با خواهر / صمیمت با خواهر / مشورت در تصمیم‌گیری‌ها با خواهر

	رابطه قوی با خدا	دعا و نیایش به عنوان منبع حال خوب/ قرآن و نماز برای میت/ گفتگوی غیر رسمی با خدا/ یادآوری همدم بودن خدا به خود/ اعتقادات مذهبی
تلاش برای کسب نیرومندی	تلاش برای کسب استقلال	ایستادن روی پای خود/ ساختن زندگی/ مادری برای خود/ دوستی و عشق به خود/ تنبیه خود/ استحکام شخصیت پس از فقدان
	جنگیدن با موانع	جنگیدن با ضعف در برابر دیگران/ قوی شدن در برابر مشکلات و موانع
	تلاش هدفمند در مسیر رشد	هدف‌گذاری/ برنامه‌ریزی برای رسیدن به اهداف/ دست شستن از وابستگی به دیگران/ ایستادن روی پای خود در تصمیم‌گیری/ صبوری تا رسیدن به نتیجه
توجه برگردانی	رویا پردازی به عنوان منبع انرژی	تخیلات قوی/ زندگی در رویاها/ انرژی گرفتن از رویا/ رویا پردازی برای اهداف/ رویاپردازی برای زندگی آینده
	شرکت در مهمانی‌ها	شرکت در مهمانی‌های شاد دوستان/ کمتر شدن فکر و خیال با حضور در مهمانی
	تمرکز بر فرزند	حضور بچه به عنوان انگیزه/ دور شدن از فکر و خیال با فعالیت‌های فرزندپروری
	ورزش	تاثیر مثبت باشگاه رفتن
	فعالیت	سرگرم شدن با فعالیت‌های خانه/ سرگرمی به امور فرزند/ دوری از فکر و خیال با کار
عدم مواجهه با مسئولیت زندگی	تکیه بر دیگران	پر کردن خلا تنهایی با تکیه بر دیگران/ ناامید شدن از افراد به عنوان تکیه‌گاه
	ایجاد منطقه امن با کناره‌گیری از دیگران	فاصله‌گیری عاطفی از دیگران/ مشخص کردن حد و مرز در ارتباط با دیگران/ تکیه بر خود در جهت رشد و استقلال/ تمرکز کامل بر زندگی شخصی خود
	رویاپردازی در مورد قدرتمندی خود	محکم و قوی بودن/ بی‌نیاز بودن از آدم‌ها در رویا/ داشتن جایگاه اجتماعی بالا در رویا
	دوستی با جنس مخالف	اشتیاق دیدن دوست پسر/ آرامش با حضور دوست پسر/ گردش رفتن با دوست پسر/ مهمانی رفتن با دوست پسر
	مصرف دارو	حال خوب با استفاده از قرص آرام‌بخش

منبع: یافته‌های پژوهش

مطابق جدول بالا، مضامین اصلی و فرعی سازگاری کدگذاری شده در مصاحبه با دختران جوان، به شرح زیر است:

تغییر نگرش

یکی از عواملی که در ایجاد سازگاری دختران نوجوان نسبت به سوگ مادر نقش داشته، تغییر نگرش است که باعث شده مستقلانه فکر کنند و منطقی تصمیم بگیرند. این راهبردها همراه با سازگاری باعث رشد شخصی آنها شده است. این مقوله اصلی از سه مقوله فرعی «تفکر منطقی و پذیرش شرایط»، «پرورش اعتماد به نفس و نگرش امیدوارانه» و «مقایسه خود با افراد دارای شرایط سخت‌تر» تشکیل شده است:

باعث رشد من شده بود و خیلی فراتر از سن خودم می‌فهمیدم، چون نقشم تغییر کرده بود و تجربیات بیشتری داشتم (پرورش اعتماد به نفس و نگرش امیدوارانه) (کد ۳)

راستش بعد از فوت مامانم خیلی زود به خودم اومدم چون همش به خودم می‌گفتم مامانم از این رنج راحت شد و سه هفته همین همش به خودم می‌گفتم مامانم راحت شد وقتی بهش فکر کردم راحت تونستم با نبودش کنار بیام (تفکر منطقی و پذیرش شرایط) (کد ۶)

تو ذهن خودم مقایسه می‌کردم که کی، کی رو داره و کی رو نداره و بعد همش بچه‌های بی‌سرپرست یادم می‌اومد (مقایسه خود با افراد دارای شرایط سخت) (کد ۴)

پذیرش حمایت‌های جایگزین

قسمت عمده‌ای از سازگاری افراد با سوگ به دلیل پذیرش شرایط و توجه به حمایت‌های عاطفی و ارتباط صمیمی خویشاوندان از جمله خاله، زن‌دایی و نیز زن پدر داده است که باعث افزایش کارایی آنها شده و تأثیرات مستقیمی بر زندگی آنها داشته است. این در حالی است که افراد سازگار نشده با فقدان، توجه دیگران را به‌عنوان ترحم دریافت کرده و آن را پس می‌زنند و به‌ویژه وقتی پدر ازدواج مجدد کند، احساس مورد خیانت واقع شدن مادر می‌کنند. این مقوله اصلی از ۴

مقوله «پذیرش حمایت خویشاوندان»، «پذیرش همراهی زن پدر»، «پذیرش حمایت دوستان» و «پذیرش حمایت همسر» تشکیل شده است.

خواهرام تسکین‌دهنده‌ی دردم بودند (پذیرش حمایت خویشاوندان) (کد ۶)

تو درگیری‌ها از من دفاع می‌کرد و وقتی می‌خواستم از دانشگاه برگردم بهم زنگ می‌زد و می‌پرسید چه غذایی می‌خواهی و است درست کنم؟ کارام رو می‌کرد و بهم احترام می‌داشت (پذیرش همراهی زن پدر) (کد ۵)

چندتا دوست داشتم که باهاشون در ارتباط بودم و شوخی می‌کردم (پذیرش حمایت دوستان) (کد ۵)

خودش برای حال خوب من تلاش می‌کنه و همه‌ی زندگی منه (پذیرش حمایت همسر) (کد ۵)

پرورش رابطه صمیمانه

دختران از نظر شخصیتی هويت ارتباطی قوی دارند. لذا احساس حضور خدا در زندگی و گفتگو با دیگران، موجب پرورش رابطه‌ای صمیمانه می‌شود که به سازگاری آنان با فقدان می‌انجامد. اظهارات مشارکت‌کنندگان پژوهش نشان می‌دهد صحبت در مورد سوگ با خواهر و خواندن نماز به نیت مادر که باعث فهم عمیق‌تر مسائل می‌شود؛ از مواردی است که باعث شده دختران سوگوار مادر کمتر احساس تنهایی کنند و این راهبرد منجر به بهبود سلامت روانی آنان می‌شود و سهم عمده‌ای را در سازگاری با سوگ مادر ایجاد کرده است. این مقوله اصلی از دو مقوله «پرورش صمیمیت با خواهر» و «رابطه قوی با خدا» تشکیل شده است.

درد دل‌ام با خواهر کوچکتر از خودم بود که خیلی خوب فکر می‌کرد (پرورش صمیمیت با خواهر) (کد ۳)

منبع حال خوبم دعا و نیایش بود که با خدا داشتم (رابطه قوی با خدا) (کد ۳)

تلاش برای کسب نیرومندی

چالش سوگ مادر همراه با احساس فقدان پشتوانه می‌تواند به احساس ضعف و خلأ منجر شود. اما دختران سازگار شده با فقدان، با موانع مبارزه می‌کنند و با تلاش برای مستقل بودن، زندگی خود را در جهت رشد پیش می‌برند. ذیل این مضمون، مضامین «تلاش برای کسب استقلال»، «جنگیدن با موانع» و «تلاش هدفمند در مسیر رشد» قرار دارد.

اگر مامان بود اون قدر دختر محکم و مستقلى نمى شدم. من سال هاست که روی پای خودم ایستادم و زندگی رو ساختم. خودم واسه خودم مادری کردم، دوستی کردم، به خودم عشق ورزیدم و خودم رو تنبیه کردم، چون دوست نداشتم کسی فک کنه من ضعیفم، بعد همش سعی می‌کردم روی پای خودم بمونم (تلاش برای کسب استقلال) (کد ۱)

من حس می‌کنم که بیماری مادرم از همون سن کم باعث شد من مستقل بشم، قوی بشم و بجنگم (جنگیدن با موانع) (کد ۶)

دوباره تصمیم می‌گرفتم که دیگه به آدما تکیه نکنم، ولی برای این که تکیه نکنم باید خیلی رشد می‌کردم که بتونم مسائل رو خودم تحلیل کنم و بتونم روی پای خودم بایستم. خیلی زمان برد، ولی در نهایت تونستم تا حد زیادی روی پای خودم بایستم و تکیه به کسی نکنم (تلاش هدفمند در مسیر رشد) (کد ۱)

توجه برگردانی

همه مشارکت‌کنندگان در پژوهش به‌طور یکسان موفق نشده‌اند از طریق مبارزه مستقیم با فقدان به سازگار شدن با شرایط بعد از فوت مادر نائل شوند. برخی توجه خود را از مسئله سوگ منحرف می‌کنند. شرکت در مهمانی‌های دوستان مادر، تمرکز بر رشد و پرورش فرزند و ورزش کردن از مواردی است که با انحراف از توجه به فقدان، باعث فراموشی آن شده است. این مقوله اصلی از «فعالیت»، «رویاپردازی به عنوان منبع انرژی»، «شرکت در مهمانی‌ها»، «تمرکز بر فرزند» و «ورزش» تشکیل شده است.

فعالیت رو بیشتر کردم، حالم بهتر شد (فعالیت) (کد ۴)

من خیلی تخیل قوی دارم و با تخیلات، رویاهام و اهدافم شروع کردم به زندگی کردن (رویپردازی به عنوان منبع انرژی) (کد ۱)

مهمانی‌ها، شادی‌ها و دوستان کمکی خیلی شایانی بهم کردن، خیلی خوشحالم که دوستای خیلی خوبی داشتم و خوش گذرونی‌هام رو خوب کردم (شرکت در مهمانی‌ها) (کد ۲)
وجود بچه یه انگیزه است که آدم سعی می‌کنه حالش خوب باشه و فعالیتش رو بیشتر کنه (تمرکز بر فرزند) (کد ۴)

باشگاه رفتن هم خیلی تو روحیم تأثیر داشت (ورزش) (کد ۲)

عدم مواجهه با مسئولیت زندگی

برخی دیگر از مشارکت‌کنندگان با دست شستن و غفلت از توانایی‌های خود برای سازگاری با فقدان، از مسئولیت رهبری یک زندگی هدفمند منصرف شده و شیرازه زندگی را در اختیار تخیلات، عوامل بیرونی یا انزوا و کناره‌گیری از دیگران قرار داده‌اند. ذیل این مضمون اصلی، مضامین «تکیه بر دیگران»، «ایجاد منطقه امن با کناره‌گیری از دیگران»، «رویپردازی در مورد قدرتمندی خود»، «دوستی با جنس مخالف» و «قرص» قرار دارد.

اوایل خیلی آزاردهنده بود و تکیه کردم به آدمای زیادی تا تنهاییم پر بشه، ولی بعد دیدم هیچ کدوم نه تنها تکیه‌گاه نیست، بلکه خودشون نیاز به تکیه‌گاه دارن. بعد همش سعی می‌کردم روی پای خودم بمونم (تکیه بر دیگران) (کد ۱)

در نهایت این که تصمیم گرفتم بچسبم به زندگی خودم و با آدمای تا یه حدی محبت کنم، جوری که از زندگی خودم عقب نمونم (ایجاد منطقه امن با کناره‌گیری از دیگران) (کد ۱)

تو رویاهام، من یه آدم قوی و محکم بودم که به هیچ کس نیازی نداشتم، تازه کلی آدم هم زیر دستش کار می‌کنن (رویپردازی در مورد قدرتمندی خود) (کد ۱)

دوست پسر داشتم، دوستش داشتم و مشتاق بودم برم ببینمش و بهش تلفن بزنم که آرامش بگیرم (دوستی با جنس مخالف) (کد ۵)

شروع به خوردن قرص اعصاب کردم و یه مقدار بهتر شدم (قرص) (کد ۴)

بحث و نتیجه‌گیری

فوت مادر، اغلب درک نوجوان از خودش را تغییر می‌دهد و ممکن است او را دچار سرخوردگی، رفتارهای ناسازگارانه و نیز آسیب‌های روانی جبران‌ناپذیری کند و در نهایت فرآیند طبیعی رشد و تکامل او را تحت تأثیر قرار دهد. چنانچه نوجوان در این بحران مورد حمایت قرار گیرد و بتواند با فقدان مادر سازگار شود، رشد و تکامل وی بهتر طی خواهد شد و از آسیب‌های روانی، رفتارهای ناسازگارانه، اختلالات شخصیتی جلوگیری خواهد کرد. پژوهشگر در این مطالعه به دنبال بررسی تجارب زیسته دختران جوان در زمینه فشارهای روانی و سازگاری بعد از فوت مادر بود. مهم‌ترین سؤال پژوهشگر این بود که دختران جوان چگونه با شرایط فقدان مادر سازگار شده‌اند؟

با مطالعه یافته‌های پژوهش حاضر می‌توان گفت طیفی از سازگاری مؤثر و غیرمؤثر با فقدان وجود دارد: تغییر نگرش، تلاش هدفمند و پرورش روابط صمیمانه بعد از تجربه فقدان مادری که به کاهش فشار روانی پس از فقدان می‌انجامد، نشانگر سازگاری‌های مؤثر هستند. همچنین شیوه‌های سازگاری غیرمؤثر شامل توجه برگردانی و عدم مواجهه با مسئولیت زندگی می‌شود که حالت اخیر به سرکوبی فشار روانی ادراک شده و احتمال ادامه‌دار شدن اثرات آن می‌انجامد. افراد ممکن است از انواع این سازگاری‌ها به‌طور همزمان استفاده کنند، اما غلبه نوع مؤثر سازگاری به کاهش فشار روانی و مقابله مؤثر با آن می‌انجامد. پس از مطالعه مکرر و کدگذاری مصاحبه‌ها به بررسی تجارب زیسته دختران جوان در زمینه سازگاری بعد از فوت مادر پرداخته شد و ۹۰ مفهوم استخراج شد که در ۶ مضمون اصلی «تغییر نگرش، پذیرش حمایت‌های جایگزین، پرورش روابط صمیمانه، تلاش برای کسب نیرومندی، توجه برگردانی و عدم مواجهه با مسئولیت زندگی» طبقه‌بندی شد.

از راهکارهایی که باعث ایجاد سازگاری دختران جوان بعد از فوت مادر شده است؛ بینش و طرز تفکر فرد به فقدان مادر و تفکر منطقی برای پذیرش فقدان مادر و به دنبال آن پذیرش نقش جدید خود است. پذیرش نقش مادری بعد از سوگ مادر باعث شده بود که افراد مستقلانه فکر

کنند و تصمیماتی منطقی بگیرند. در واقع رشد شناختی دختران جوان، سهم عمده‌ای را در ایجاد سازگاری آن‌ها ایفا کرده بود. از طرفی نگرش مثبت نسبت به نقش جدید خود و نیز افزایش اعتماد به نفس در جهت مواجه شدن با شرایط جدید، علاوه بر سازگاری به رشد شخصی آن‌ها هم کمک کرده است. این تبیین با نتایج هوگان و اشمیت (۲۰۰۲) و واندرهاون^۱ (۲۰۰۲) همخوانی دارد که دریافتند سوگ می‌تواند باعث رشد شخصی گردد و این رشد شخصی شامل شاخص‌هایی مانند شفقت و مهربانی با دیگران، افزایش قدرت تحمل، ارج نهادن بیشتر به زندگی، افزایش معنویت و روابط بین‌فردی صمیمانه‌تر است. همچنین نتیجه تفکر منطقی، خارج شدن از احساس سردرگمی و تنهایی است که با نتایج پژوهش صادقی‌نیا (۱۳۸۵) همخوان است که دریافت برخی افراد از پذیرش واقعیت مرگ اجتناب می‌کنند و در مرحله شوک و ناباوری باقی می‌مانند و غالباً احساس سردرگمی و فقدان می‌کنند و به موازات افزایش آگاهی از مرگ، حالت بهت‌زدگی جای خود را به احساس غمگینی می‌دهد.

نتایج تحلیل داده‌های این پژوهش نشان داد که قسمت عمده‌ای از سازگاری افراد با سوگ به دلیل پذیرش حمایت‌های عاطفی خویشاوندان و عدم تلقی این حمایت‌ها به عنوان نشانه ترحم رخ داده است. همچنین شرکت در مهمانی‌های دوستان مادر که موجب حفظ تداوم حضور وی می‌شود، صحبت در مورد سوگ مادر با همسر و نیز خواهر از مواردی است که سهم عمده‌ای را در سازگاری با سوگ مادر ایجاد کرده است. یکی از عللی که نقش عمده‌ای در فشار روانی دختران جوان بعد از فوت مادر دارد؛ فقدان حمایت عاطفی و همراهی مادر است که در مراحل اولیه بعد از سوگ باعث کاهش کارایی آن‌ها شده و تأثیراتی بر زندگی آن‌ها گذاشته است، اما دختران جوانی که بعد از فقدان مادر ارتباطی صمیمانه و عاطفی با همشیره‌ها، دوستان، زن پدر و اقوام نزدیک برقرار می‌کنند و حمایت‌های معنوی، اجتماعی و عاطفی آن‌ها را می‌پذیرند، تا حد زیادی با شرایط جدید سازگار می‌شوند. این راهبرد مستلزم ارتقای مهارت اجتماعی است. سیوارد (۲۰۱۷) نیز تقویت مهارت‌ها و توانمندی‌های نوجوانان را موجب افزایش توان سازگاری و مهارت‌های مقابله‌ای مؤثر و سازنده می‌داند. همچنین بر اساس پژوهش واندرهون (۲۰۰۲) تأثیر معنادار شرایط حمایت‌های اجتماعی را می‌توان این‌گونه توضیح داد که حمایت‌های اجتماعی در قالب تحسین رفتاری و یا

^۱. Van der Houwen

حتی عاطفی می‌توانند تأثیرگذار باشند. افرادی که از حمایت‌های اجتماعی برخوردار باشند، به‌علت مبارزه با عقاید نادرست خود، احساس ناراحتی و سوگ کمتری دارند، چون احساس تنهایی نمی‌کنند. همچنین حمایت‌های اجتماعی در تفسیرهای سوگ تأثیر مثبت گذاشته و منجر به بهبود سلامت روانی فرد می‌شود. این یافته با نتایج لطفی (۱۳۹۶) نیز همسو است که دریافت داشتن خانواده، اقوام و دوستانی که فرد با آنها سازگاری داشته باشد و مورد حمایت اعم از حمایت‌های معنوی، اجتماعی، عاطفی قرار گیرد در سازگاری فرزندان تأثیر دارد.

لازم به ذکر است که تبیین این تحقیقات بیشتر متکی بر عوامل بیرونی است و تفاوت آن با یافته‌های مطالعه فعلی این است که در این پژوهش تکیه دختران جوان بر توانمندی‌ها و نیروهای شخصی خود برای سازگاری با سوگ است که عامل کسب اعتماد به نفس و رشد فردی آنان شده و موجب توجه به حمایت دیگران به‌عنوان امری مثبت و جبران‌کننده خلأ عاطفی و احساس تنهایی شده که این پذیرش با جنبه منفعلانه‌ای که در تأیید و تحسین رفتاری وجود دارد، متفاوت است.

یکی دیگر از عوامل سازگاری دختران، گفتگو با خدا، دعا و نیایش و خواندن نماز به نیت مادر بوده که در برخی از مشارکت‌کنندگان موجب آرامش شده است. پژوهش‌های دیگر نیز نشان داده‌اند دختران نوجوان از طریق برقراری ارتباط معنوی با خدا، فشارهای روانی خود را که در اثر فقدان پدر به‌وجود آمده بود کاهش داده و بیشترین آرامش را دریافت کرده‌اند. این ارتباط باعث فهم عمیق‌تر مسائل و ارتباط با دیگران می‌شود و به زندگی آن‌ها معنا می‌دهد. هوگان و اشمیت (۲۰۰۲) نیز در پژوهش خود دریافتند که سوگ می‌تواند باعث رشد شخصی گردد و این رشد شخصی شامل شاخص‌هایی مانند ارج نهادن بیشتر به زندگی و افزایش معنویت است. با توجه به تفسیر مشارکت‌کنندگان، مهم‌ترین پیامد قرائت قرآن و تفسیر قرآن؛ ایجاد ارتباط معنوی قوی و نیز دل‌بستگی با خداست. که این پیامد باعث احساس قوت قلب از حضور خداوند در زندگی، احساس آرامش و نیز امیدوار بودن به تقدیری است که خدا رقم زده است.

تعدادی از مشارکت‌کنندگان، راهبردهایی منفعلانه را برای سازگاری با شرایط جدید به‌کار برده‌اند که تکیه بر دیگران برای پر کردن خلأ تنهایی، فاصله‌گیری عاطفی از دیگران در جهت رشد و قوی شدن، ایجاد منطقه امن با کناره‌گیری از دیگران، روی‌پزدازی در جهت قدرتمندی خود و استفاده از قرص آرام بخش و ارتباط با جنس مخالف از آن جمله‌اند.

برخی از شرکت‌کنندگان بیان کردند که رابطه خوب و پذیرش حمایت پدر بعد از فوت مادر باعث سازگاری مؤثر آن‌ها با سوگ شده است. اما برخی دیگر اظهار داشتند که با ایجاد منطقه امن با کناره‌گیری از نزدیکان و نیز تکیه بر دیگران، با سوگ مادر سازگار شده‌اند. این یافته با یافته مولتا (۲۰۲۱) قابل تبیین است که در پژوهش خود دریافت یکی از عواملی که ممکن است سوگ را برای دختران پیچیده کند، تصمیم پدر به ازدواج مجدد است. دختران در چنین شرایطی احساس می‌کنند که فرد جدید، وسایل و خانه مادرشان را اشغال کرده است. با توجه به نظر مشارکت‌کنندگان می‌توان دریافت ازدواج زودهنگام پدر بعد از سوگ مادر ممکن است باعث دوری دختر از پدر شود و دختر با تکیه بر دیگران خلأ عاطفی خود را جبران کند و نیز خشم خود نسبت به پدر را تخلیه کند.

یکی از مواردی که شرکت‌کنندگان برای سازگار شدن با سوگ مادر به آن اشاره کرده‌اند فاصله‌گیری از دیگران است که با نتایج پژوهش پدرسون (۲۰۱۹) قابل تبیین است که نشان داد گسلس عاطفی با مادر در زمان حیات، در تعامل با انتظارات اجتماعی از وظیفه شناسی دختران و ابراز محبت بی‌قید و شرط نسبت به مادر موجب پیچیدگی سوگ و تفاوت آن با سوگ بهنجار می‌شود؛ چنین سوگی با بازشدن آرام قبلی موجب مضاعف شدن فشار روانی و دشواری سازگاری می‌شود بنابراین به نظر می‌رسد دخترانی که در دوران حیات مادر رابطه عاطفی خوبی با مادر نداشته‌اند بعد از فوت مادر، با فاصله‌گیری از دیگران می‌خواهند که سوگ پیچیده را حل کنند.

برخی از شرکت‌کنندگان بیان داشتند که برای سازگار شدن با سوگ، شروع به خودن قرص‌های اعصاب کرده‌اند که باعث ایجاد حال بهتری در آن‌ها شده است. این یافته با پژوهش‌های ساموئل (۲۰۱۸) و آبرامز (۲۰۱۳) قابل تبیین است. ساموئل (۲۰۱۸) دریافت که اگر رابطه والد با فرزند، رابطه‌ای مضر و ناامیدکننده باشد با اتمام رابطه والد-فرزندی با مرگ والدین، ممکن است فرزند احساس تسکین و آرامش داشته باشد و نیز ممکن است احساسات پیچیده‌ای مثل عشق و نفرت یا گناه و تسکین را همراه هم به صورت دوسوگرایانه تجربه کند.

آبرامز (۲۰۱۳) در پژوهش خود اظهار کرد اگر فرزندان قبل از این‌که پدر خود را به دلیل مرگ از دست دهند و سوگوار شوند؛ در زمان حیات او به دلیل اعتیاد و طلاق؛ فقدان پدر را تجربه کرده باشند؛ دچار سردرگمی در سوگواری خواهند شد و نمی‌دانند که باید برای پدری که در زمان

حیات به دلیل اعتیاد و طلاق از دست داده‌اند سوگوار باشند یا سوگوار پدری که به دلیل مرگ از دست داده‌اند. بنابراین در این دو حالت که فرد احساس دوسوگرایی را تجربه می‌کند و نیز در حالتی که از زمان سوگواری آگاه نیست؛ دچار سوگ پیچیده می‌شود که ممکن است سوگ براحتی با تغییر نگرش و تلاش هدفمند قابل حل نباشد و فرد به مصرف دارو روی آورد.

پدرسون نیز در پژوهش خود دریافت که این احتمال که گسلس عاطفی مادر و فرزند در دوران زندگی باعث سوگی متفاوت می‌شود را در نظر نگرفته‌اند. بلکه غالباً به یک سوگ معمولی اشاره کرده‌اند. اما فرزندان در برخی از سوگ‌ها تمایلی به تبعیت از نسخه‌های هنجار سوگواری مثل رفتن سرمزار والدین ندارند که دچار سوگ پیچیده می‌شوند و ممکن است به انکار روی آورند.

در پایان باید اشاره شود در پژوهش حاضر تلاش محقق بر این بود که با استفاده از رویکرد پدیدارشناختی به بررسی تجارب زیسته دختران جوان در زمینه سازگاری بعد از فوت مادر بپردازد و با توجه به این که نتایج از سازگاری‌های منفی حکایت داشت که به نظر می‌رسد در ارتباط با سوگ پیچیده باشد؛ پیشنهاد می‌شود مراکز مشاوره برای دختران جوانی که در دوران نوجوانی مادر خود را از دست داده‌اند، گروه‌های حل و فصل سوگ برگزار کنند. همچنین، محققان در تحقیقات آینده سوگ‌های پیچیده را مورد سؤال قرار دهند و در مصاحبه‌ها بررسی کنند. به علاوه، تدوین برنامه مشاوره‌ای مبتنی بر یافته‌های این پژوهش را مدنظر داشته باشند.

منابع

- پرشای، مری کلی. (۱۳۹۳). سوگ در نوجوانان: کمک به نوجوانان برای سازگاری با سوگ. ترجمه جواد محمودی قرایی، علیرضا عزیزی و آزاده میرزایی. تهران: نشر قطره، چاپ اول.
- تمدنی، مجتبی. (۱۳۷۴). مقایسه پیشرفت تحصیلی و سازگاری آموزشی دانش آموزان شاهد و واجد پدر سال سوم راهنمایی تحصیلی مدارس شاهد و غیرشاهد شهر تهران. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- جاویدخیری، سهیلا. (۱۳۹۵). بررسی تأثیر آموزش گروهی شناخت درمانی مبتنی بر ذهن آگاهی بر مهارت‌های سازگاری و کنترل خشم در دختران نوجوان مجتمع خوابگاهی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.
- روبن زاده، شرمین و عابدین، علیرضا. (۱۳۹۴). ارائه پروتکل روان پویایی شن درمانی گروهی کوتاه مدت در نوجوانان داغ دیده. *مطالعات روان‌شناسی بالینی*، ۲۰(۵)، ۱۸۷-۲۰۱.
- سادوک، بنجامین و سادوک، ویرجینیا. (۱۳۹۳). خلاصه روان پزشکی. ترجمه فرزین رضاعی. تهران: ارجمند، چاپ هفتم.
- عطاران، نرگس و محمدی، نوراله. (۱۳۹۷). نقش واسطه‌ای حرمت خود در رابطه بین جهت گیری‌های دلبستگی و سازگاری روان‌شناختی. *روان‌شناسی تحولی: روان‌شناسان ایرانی*، ۱۵(۵۸)، ۱۳۹-۱۵۱.
- فرامرزی، سالار، عسگری، کریم و تقوی، فاطمه. (۲۰۱۳). تأثیر درمان شناختی-رفتاری بر میزان سازگاری دانش آموزان دبیرستانی مبتلا به سوگ نابهنجار. *تحقیقات علوم رفتاری*، ۱۰(۵)، ۳۷۳-۳۸۲.
- قمری، محمد. (۱۳۸۸). خانواده و تأثیر آن بر تحولات دوران نوجوانی. *علوم رفتاری*، ۱(۲)، ۱۴۱-۱۳۳.
- گلادینگ، ساموئل. (۱۳۹۰). خانواده درمانی، تاریخچه نظریه و کاربرد. ترجمه فرشاد بهاری. تهران: تزکیه، چاپ پنجم.
- گلدنبرگ، ایرنه و گلدنبرگ، هربرت. (۱۳۹۹). خانواده درمانی. ترجمه حمیدرضا حسین شاهی برواتی و سیامک نقش‌بندی. تهران: انتشارات روان.

گلکاری، طاهره؛ کلانتری، مهرداد و عابدی، احمد. (۱۳۹۳). تأثیر مداخله‌های شناختی-رفتاری دختران نوجوان محروم از پدر. *دانش و پژوهش در روانشناسی کاربردی*، ۵(۳)، ۱۶-۲۴.

لطفی، رضیه. (۱۳۹۶). بررسی فشار روانی و نحوه‌ی سازگاری فرزندان شاهد و غیرشاهد با فقدان پدر. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی.

محمدی‌فر، محمدعلی؛ کاظمی، سکینه و زارعی مته کلایه، الهه. (۱۳۹۵). نقش عملکرد خانواده و خودکارآمدی در سازگاری اجتماعی دانش‌آموزان. *روانشناسی مدرسه و آموزشگاه*، ۵(۴)، ۱۱۷-۱۳۱.

موسوی منفرد، فرزانه و سهرابی‌زاده، لیلا. (۱۳۹۴). خانواده و بحران هویت نوجوان. دوره اول همایش بین‌المللی روانشناسی و فرهنگ زندگی. استانبول: ۵ شهریورماه.

مولایی، اعظم. (۱۳۸۸). تأثیر فیلم درمانی گروهی بر کاهش شدت تجربه سوگ نوجوانان دختر داغ‌دیده ۱۷ تا ۱۹ ساله شهر تهران. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

Abrams, R. (2013). *When parents die: Learning to live with the loss of a parent*. Routledge.

Ataran, N. & Mohammadi, N. (2018). The mediating role of self-esteem in the relationship between attachment orientations and psychological adjustment. *Journal of Transformational Psychology: Iranian Psychologists*, 15(85), 139-151. (In Persian)

Birtchnell, J. (1993). Does recollection of exposure to poor maternal care in childhood affect later ability to relate?. *Psychiatry*, 162(3), 335-344.

Castelnovo, A., Cavallotti, S., Gambini, O. & D'Agostino, A. (2015). Post-bereavement hallucinatory experiences: A critical overview of population and clinical studies. *Journal of Affective Disorders*, 186, 266-274.

Cohen, J. A., Mannarino, A. P. & Staron, V. R. (2006). A pilot study of modified cognitive-behavioral therapy for childhood traumatic grief (CBT-CTG). *The American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 45(12), 1465-1473.

DeLeire, T. & Kalil, A. (2002). Good things come in threes: Single-parent multigenerational family structure and adolescent adjustment. *Journal of Demography*, 39(2), 393-413

Faramarzi, S., Asgari, K. & Taghavi, F. (2013). The effect of cognitive-behavioral therapy on the adjustment rate of high school students with abnormal grief. *Behavioral Science Research*, 10(5), 373-382. (In Persian)

Glading, S. (1988). *Family Therapy, History of Theory and Application*. Translated by Farshad Bahari, Tehran: Tazkie. (In Persian)

- Ghamari, M. (2009). Family and its impact on adolescence. *Behavioral Sciences*, 1(2), 133-141. (In Persian)
- Golkari, T., Kalantari, M. & Abedi, A. (2015). The effect of behavioral psychological interventions on emotional and behavioral problems of adolescent girls deprived of a father. *Knowledge and Research in Applied Psychology*, 15(57), 16-24. (In Persian)
- Goldenberg, I. & Goldenberg, H. (2020). Family Therapy. Translated by Hosein Shahi Brati & Siamak Naghshbandi. Tehran: Ravan. (In Persian)
- Goodstein, L. D. & Lanyon, R. I. (1975). Adjustment, Behavior, and Personality. Addison-Wesley Publishing Company.
- Greene, M. E. & Patton, G. (2020). Adolescence and gender equality in health. *Journal of Adolescent Health*, 66(1), S1- S2.
- Hogan, N. S. & Schmidt, L. A. (2002). Testing the grief to personal growth model using structural equation modeling. *Death Studies*, 26(8), 615-634.
- Hogan, N. S., Worden, J. W. & Schmidt, L. A. (2004). An empirical study of the proposed complicated grief disorder criteria. *Death and Dying*, 48(3), 263-277.
- Javid Kheiri, S. (2016). The effect of mindfulness-based cognitive therapy group training on adjustment and anger control skills in adolescent girls in dormitory comple. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaee University. (In Persian)
- Krasikian, A. (2016). Psychological tests; Family relations index. *School of Educational Development*, 4, 44-52.
- Lansford, J. E., Rothenberg, W. A. & Bornstein, M. H. (2021). Parenting across Cultures from Childhood to Adolescence: Development in Nine Countries. Routledge.
- Lotfi, R. (2017). Investigating the psychological pressure and how the children of control and non- control children adapt to the absence of the father. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaee University. (In Persian)
- Malkinson R. (2001). Cognitive-behavioral therapy of grief: A review and application. *Research on Social Work Practice*, 11(6), 671-698.
- Mohamadifar, M., Kazemifar, S. & Zarei Mate Klayeh, E. (2015). The role of family functioning and self-efficacy in students' social adjustment. *School Psychology*, 5(4), 117-131. (In Persian)
- Molaea, A. (2009).). The effect of group film therapy on reducing the severity of grief experience of bereaved adolescents aged 19-19 in Tehran. . Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, allame tabatabaee university. (In Persian)
- Motta, E. (2021). The dying home: “Bad Deaths” and spatial inscriptions of mourning in a favela. *Cultural Anthropology*, 36(4), 556-562.

- Mousavi Monfared, F. & Sohrabi Zadeh, L. (2015). Family and adolescent identity crisis. The first session of the International Conference on Psychology and Culture of Life. Istanbul: September 5.
- Naef, R., Ward, R., Mahrer-Imhof, R. & Grande, G. (2013). Characteristics of the bereavement experience of older persons after spousal loss: An integrative review. *International Journal of Nursing Studies*, 50(8), 1108-1121.
- Pedersen, A. B. (2019). Mourning my mother: An exploration of the complex emotions elicited by the terminal illness of an estranged parent. *Kvinder, Køn & Forskning*, 3(4), 107-119.
- Pershy, M. (2012). Grief in Teens: Helping Teens Adjust to Grief. Translated by Javad Mahmoudi Gharaea. Alireza Azizi & Azadeh Mirzaea. Tehran: Gahtreh Publishers. (In Persian)
- Robenzadeh, S. & Abedin, A. (2015). Providing a protocol based on short-term psychological sand tray group therapy for traumatized adolescents. *Clinical Psychology Studies*, 187-202. (In Persian)
- Sadouk, B. & Sadouk, V. (2007). Psychiatric Summary. Translated by Farzin Rezaea. Tehran: Arjmand Publishers. (In Persian)
- Samuel, J. (2018). Grief works: Stories of life, death, and surviving. Simon and Schuster.
- Seaward, B. L. (2017). Managing Stress. Jones & Bartlett Learning.
- Talukdar, M. K. (2020). Adjustment problems and juvenile delinquency during adolescence. *Natural Remedies*, 21(6), 56-59.
- Tamadoni, M. (1995). Comparison of academic achievement and school adjustment of control and father students of the third year of secondary education in control and non-control schools in Tehran. Master Thesis of the Faculty of Educational Sciences and Psychology, Allame Tabatabaee University. (In Persian)

© 2023 Alzahra University, Tehran, Iran. This article is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0 license) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

نویسندگان

s_shariatmadar@yahoo.com

آسیه شریعتمدار

استادیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبائی و دارای چندین مقاله در مجلات مختلف داخلی و خارجی در زمینه زنان و خانواده.

n.taghdc@yahoo.com

نوشین تقدیسی

کارشناسی ارشد مشاوره خانواده دانشگاه علامه طباطبایی و علاقه‌مند به حوزه زنان و خانواده.

Farahbakhsh@atu.ac.ir

کیومرث فرحبخش

دانشیار گروه مشاوره دانشگاه علامه طباطبایی و دارای چندین مقاله منتشره در مجلات مختلف داخلی و خارجی در زمینه خانواده.

